

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК БАНКЫ

**КАЛКТЫН МИКРОФИНАНСЫЛЫК УЮМДАРДЫН
ДЕПОЗИТТИК ПРОДУКТТАРЫН КЕРЕКТӨӨСҮ
ЖАНА АЛАРДЫ ӨНҮКТҮРҮҮДӨ КЕЛИП ЧЫККАН
ТОСКОЛДУКТАР**

ИЗИЛДӨӨ ИШИ БОЮНЧА ОТЧЕТ
«М-Вектор»

Бишкек, 2015

МАЗМУНУ

РЕЗЮМЕ (кыскача маалымат)	3
ТЫЯНАКТАР ЖАНА СУНУШ-КӨРСӨТМӨЛӨР	4
МФУлардын депозиттик продуктарын өнүктүрүүдө орун алышы ыктымал болгон негизги мүмкүнчүлүктөр жана тоскоолдуктар.....	4
Депозиттик продуктарды жайылтууда калк арасында белгиленген тоскоолдуктар жана кыйынчылыктар.....	10
Депозиттик продуктарды жайылтууда МФУлар алдында аныкталган тоскоолдуктар жана кыйынчылыктар.....	11
Сунуш-көрсөтмөлөр.....	13

РЕЗЮМЕ

Бул изилдөө иши «М-Вектор» компаниясы тарабынан Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын тапшырмасы боюнча жүргүзүлгөн¹. Калктын жана МФУнун депозиттик продукттарды, ошондой эле МФУнун башка кызматтарын жана продукттарын күндөлүк керектөөсүн аныктоо; ченемдик укуктук актыларга тиешелүү тоскоолдуктарды кошо алганда, депозиттик продукттарды өнүктүрүүдө МФУ алдында келип чыккан кыйынчылыктарды аныктоо жана алардын негизинде Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүүнүн максатка ылайыктуулугу жөнүндө сунуш-көрсөтмөлөрдү иштеп чыгуу мына ушул изилдөө ишинин максаты болуп саналат.

Бул изилдөө ишинде МФУнун кардарлары жана кардарынан болбогон калктын өкүлдөрү, ошондой эле республиканын ири МФУлардын жетекчилери катышкан.

Талап боюнча төлөнүүчү депозиттерди керектөө деңгээлин аныктоодон тышкары, бул изилдөө ишинде калк МФУ жана башка финансылык институттар менен иш алып барууда дуушар болгон кыйынчылыктар, МФУнун продукттарын пайдалануу тажрыйбасы, кардарлардын МФУларга карата ишеними жана МФУлардын калкка кандай продукттарды сунуштоо зарыл экендигин түшүнүүсү боюнча маселелер да козголгон.

Бүтүндөй алганда, бул изилдөө ишинин жыйынтыгында калк арасында жыйым топтоо жүрүп жаткандыгы, бирок мында көбүнчө мал жандыктарын сатып алуу, бизнеске жумшоо (соода жана коммерция), өздүк активдерди көбөйтүү сыяктуу адатта колдонулуп келген жана жөнөкөй ыкмаларга же башка ишенимсиз жыйым топтоо формаларына артыкчылык берилип жаткандыгы тастыкталды. Калк колдо болгон акча каражаттарын көбүнчө күндөлүк керектөөгө жумшап, ал эми олуттуу сарптоолорду МФУлардын кредиттеринин эсебинен жүргүзүшөт.

Ошондой эле, калк акча топтоо тажрыйбасына ээ эмес экендиги проблемасы аныкталган, буга кредиттердин жеткиликтүүлүгү да таасирин тийгизүүдө. Кредиттердин жеткиликтүү болушуна, калк үчүн негизги каражат булагы болуп саналган МФУлардын кредиттери түрткү берүүдө.

МФУ рыногунун өзгөчөлүгү финансы секторунун жетишерлик өнүкпөгөндүгүн тастыктоодо. Алсак, МФУда финансы чөйрөсүндө жетиштүү билимге ээ болбогон кызматкерлер да кездешет. Негизинен, МФУ рыногунда калктын белгилүү бир чөйрөсүнө чекене кредиттер гана сунушталып, кардарлардын саны анча көп эмес. МФУлардын пикири боюнча, депозит сыяктуу кошумча финансылык инструменттерди колдонууга киргизүү кыйла финансылык сарптоолорду талап кылат, бул алардын кирешесинин азайышына алып келет.

Бул илимий иштин акырында ченемдик укуктук актылар боюнча сунуш-көрсөтмөлөр жана тыянактар, ошондой эле МФУлардын өнүгүшүнө сыяктуу эле, калктын финансылык сабаттуулугун жогорулатууга да оң таасирин тийгизиши мүмкүн болгон башка иш-чаралар берилген.

¹ Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы. Бардык кыскартылган сөздөргө түшүндүрмөлөр глоссарийде берилет.

ТЫЯНАКТАР ЖАНА СУНУШ-КӨРСӨТМӨЛӨР

МФУлардын депозиттик продукттарын өнүктүрүүдө орун алышы ыктымал болгон негизги мүмкүнчүлүктөр жана тоскоолдуктар

КҮТҮЛҮП ЖАТКАН АЛГЫЛЫКТУУ АСПЕКТТЕР (МҮМКҮНЧҮЛҮКТӨР)	ОРУН АЛЫШЫ ЫКТЫМАЛ БОЛГОН ТЕРС АСПЕКТТЕР (ТОСКООЛДУКТАР)
<i>Экономикалык/рыноктук көрсөткүчтөр</i>	<i>Экономикалык/рыноктук көрсөткүчтөр</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Депозиттерди тартуу менен иш алып барган МФУлардын олуттуу санынын рынокто пайда болушу, биринчи кезекте, коммерциялык банктар менен атаандашуу деңгээлин жогорулатат, ошондой эле МФУлар тарабынан сунушталып жаткан кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатын жакшыртат. 2. Кыйла ири МФУлар кеңири тараган филиалдык түйүндөргө ээ, бул түйүндөрүнүн саны аз коммерциялык банктарга салыштырмалуу, өзгөчө алыскы жана жетүү кыйынга турган региондордо жашаган калкка да кызматтарды сунуштоого мүмкүндүк берет. 3. Калктан депозиттерди тартуу менен МФУлар алардын эсебинен өз кредиттик базасын жогорулатууга жетишишет. 4. Калктын МФУларда өз депозиттерине ээ болуусу жарандардын МФУлардын карыздык каражаттарынан пайдалануусун кыйла жеңилдетмек, анткени мында депозитти күрөө катары пайдаланууга да болот. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Калктын финансылык мекемелерге (так айтканда, МФУларга) анчалык ишенбеши өзгөрүүлөр менен бирге калк арасында МФУларга карата ишенбөөчүлүктү күчөтүшү мүмкүн. 2. МФУлар ишкердикти көбүнчө айыл жергесинде жүргүзүшөт, ал эми айыл тургундарынын топтоого каражаттары шаар тургундарына караганда кыйла аз. Ошентип, МФУлардын депозиттик продукттарды өнүктүрүүсү күтүлгөн натыйжаны бербешти мүмкүн. 3. Айыл жергесинин жашоочулары арасында каражатты топтоого караганда, кредит алуу тажрыйбасы кыйла кеңири тараган. 4. Кеңири кардар базасына, кредит портфелине жана микрокаржылоо рыногунда олуттуу тажрыйбага ээ ири жана туруктуу иштеп келген МФУлар депозиттерди тартуу менен иш алып барган МФУлар статусун алууга анчалык умтулушпайт. Бул, трансформация процессинин экономикалык түзүүчүсү менен сыяктуу эле, бир катар башка кошумча факторлорго да

	<p>байланыштуу. Кыйла ири МФУлар тез арада банктык мекемеге трансформацияланууга умтулушат, ал эми анча чоң эмес МФУлар өз экономикалык потенциалынан улам (донорлордун колдоо) мындай мүмкүнчүлүктөргө ээ эмес. Бул тенденция депозиттерди тартуу менен иш алып барган МФУлардын бара-бара рыноктон чыгышын шартташы ыктымал, анткени депозит тартууга лицензия алуу процесси кыйла сарптоолорду жана олуттуу каражаттарды талап кылат.</p> <p>5. Көпчүлүк МФУлар депозиттик продукттар менен иш алып барууга өтүүдө кеткен чыгымдардын жана түшкөн пайдаларды эсебин жүргүзгөн эмес.</p>
<p><i>Башкаруу аспекттери</i></p>	<p><i>Башкаруу аспекттери</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. МФУ жетекчилери депозиттерди тартуу менен иш алып барууга байланыштуу колдонуудагы зарыл мыйзамдарды жакшы билишпейт. 2. Маселелерди жөнгө салуу органы болуп саналган Улуттук банк менен МФУнун тыгыз кызматташтыкта (өз ара) иш алып барбашы. 3. МФУлардын ишкердикти жөнгө салган колдонуудагы мыйзамдарга өзгөртүүлөрдү киргизүү демилгесинин жоктугу. 4. Депозит менен иш алып барууга лицензия алуу үчүн бул ишти жөнгө салган квалификациялуу персонал болуу тийиш. Көпчүлүк учурда МФУнун кызматкерлери (анын ичинде жетекчилери) депозит менен иш алып баруу жагында жетиштүү тажрыйбага ээ эмес. Ушундан улам, депозиттик продукттарды колдонууга киргизүүдө МФУлар кошумча квалификациялуу персоналды ишке тартууга жана иштеп жаткан кызматкерлерди окутуудан өткөрүүгө тийиш, бул өз кезегинде, кошумча сарптоолорду талап кылат.

Техникалык аспекттер

Техникалык аспекттер

1. МФУлардын депозит менен иш алып барган уюмга өзгөртүлүп түзүлүүгө анчалык ниеттенбеши түзүмдүк бөлүмдөрдү техникалык жактан чыңдоо талаптарын сактоо зарылчылыгы менен шартталган. Бул талаптар, Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлиги менен Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын 2010-жылдын 11-февралындагы №97/24–О биргелешкен буйругу менен бекитилген “Кыргыз Республикасында финансы-кредит мекемелерин техникалык жактан чыңдоо жана аларды коргоого алуу боюнча бирдиктүү талаптар жөнүндө” нускоодо чагылдырылган. Алсак, бул документтин нормаларына ылайык, акча каражаттары менен операцияларды жүзөгө ашырган бардык ФКМдер өз сактоо жайларына ээ болууга, ошондой эле башка техникалык чыңдоо талаптарына ылайык келүүгө тийиш. Талаптар сакталбаган шартта МФУларга депозиттерди тартууга лицензия берилбейт. Көпчүлүк МФУлар тиешелүү талаптарды сактай алышпайт, анткени биринчиден, бул үчүн кыйла финансылык сарптоолор талап кылынат, ал эми МФУлардын көбү буга мүмкүнчүлүгү аз; экинчиден, алар белгилүү бир мөөнөткө ижарага алынган жайларда ишкердигин жүзөгө ашырышат, ал эми ошол жайлардын менчик ээлери мындай техникалык чыңдоо чараларын жүргүзүүгө жол беришпейт.
2. МФК депозиттерди тартуу менен операцияларды жүргүзүүсү жана аларды системага салуусу үчүн атайы компьютердик программаларды (депозиттик модуль) колдонууга киргизүүгө тийиш. Бул программаны колдонууга киргизүү үчүн олуттуу сарптоо талап кылынат. Бардык жеткире иштеп чыгууларды,

	<p>лицензияны жана тейлөөнү эске алганда, тиешелүү программанын наркы болжолу менен алганда 500 000 АКШ долларына чейин жетиши мүмкүн.</p>
<p>Укуктук аспекти (ченемдик укуктук актылар)</p> <p>1. Бүтүндөй алганда, Кыргыз Республикасынын микрокаржылоо боюнча колдонуудагы мыйзамдары либералдуу жана тең салмактанган болуп саналат, бул микрокаржылоо ишин ийгиликтүү жүзөгө ашырууга жана калкка кыйла жеткиликтүү микрокаржылоо продукттарын сунуштоого жол берет.</p> <p>2. Микрокаржылоо рыногунун башка катышуучуларына салыштырмалуу МФКлар финансылык кызмат көрсөтүүлөрдүн кеңири чөйрөсүн сунушташы мүмкүн. Алар үчүн мыйзамдарда кыйла жогору талаптар белгиленген.</p>	<p>Укуктук аспекти (ченемдик укуктук актылар)</p> <p>1. МФУ депозит менен иш алып барууга лицензия алууда ооздуктоочу факторлордун бири катары микрокредиттик компанияларга жана агенттиктерге караганда депозиттерди тартуу менен иш алып барган МФКлар үчүн каралган экономикалык ченемдерди сактоо зарылчылыгы саналат. Экономикалык ченемдер сакталбаган шартта Улуттук банк МФУларга карата тиешелүү санкцияларды колдонушу мүмкүн. Депозиттерди тартуу менен иш алып барган МФУлардын экономикалык ченемдерине салыштырмалуу талдап-иликтөөлөр, алардын коммерциялык банктар үчүн белгиленген экономикалык ченемдерге окшош экендиги аныкталган, ал эми айрым бир башка учурларда алар МФКлар үчүн кыйла жогору. Ушундан улам, МФУлар депозиттерди тартуу менен иш алып барган МФКга трансформациялануусуз эле коммерциялык банкка өзгөрүүгө ниеттенишет.</p> <p>2. “Кыргыз Республикасындагы микрофинансылык уюмдар жөнүндө” мыйзамдын 13-беренесине ылайык, аны контролдукка алган, ал тарабынан контролдукка алынган же ал менен бирге жалпы контролдукка алган кайсы болбосун башка юридикалык жактын үлүшү менен чогуу алганда ошол юридикалык жактын үлүшү МФКнын добуш берүүчү акцияларынын 20 пайызынан ашпаган жеке адамдар жана юридикалык жактар, Кыргыз Республикасынын резиденттери же</p>

<p>3. Банктык мыйзамдарга киргизилген акыркы өзгөртүүлөрдөн улам оң фактор катары МФКлардын жана МККлардын банкка өзгөртүп түзүлүшүнө мүмкүндүк берген жоболор саналат. Буга чейин бул маселе мыйзамдуу деңгээлде жөнгө салынган эмес эле.</p>	<p>резидент эместери МФКнын уюштуруучуларынан жана акционерлеринен боло алышат. Бүгүнкү күндө МФУлардын донордук каржылоосу азая баштагандыгын жана рынокто аз сандагы ири МФУлар иш алып барып жатышкандыгын эске алсак, колдонуудагы ченемдик актыларга тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүү маселесин кароого алуу зарыл. Мунун максаты - МФУнун максималдуу капиталда катышуу үлүшүн көбөйтүү жана МФУлардын катышуучулар (акционерлер) чөйрөсүн кеңейтүү саналат, бул кыйла таасирдүү инвестициялоо шарттарын түзүүгө жана МФУга кошумча финансылык салымдарды жумшоого жол берет.</p> <p>3. “Кыргыз Республикасындагы микрофинансылык уюмдар жөнүндө” мыйзамда МКАлардын МФКга трансформацияланышына жол берүү каралган. Бирок тажрыйбада, МФУлар бир формадан экинчи формага өзгөрүп түзүлүүсүндө кыйла тоскоолдуктарга дуушар болушат. Кыргыз Республикасынын жарандык мыйзамдарынын жалпы нормаларына ылайык, МКАларга коммерциялык эмес уюмдан коммерциялык уюмга өзгөртүп түзүлүшүнө жол берилбегендиктен, өз активдерин ага өткөрүп берүү үчүн жаңы юридикалык жакты түзүүгө туура келет. Кредит портфелин өткөрүп берүү кыйла убакытты жана сарптоолорду талап кылат. Мындай проблемаларды чечүү үчүн тиешелүү оңдоолорду иштеп чыгып, аларды колдонуудагы ченемдик актыларга киргизүү зарыл.</p> <p>4. Бүгүнкү күндө микрофинансылык уюмдарда Кыргыз Республикасынын “Банктык аманаттарды (депозиттерди) коргоо жөнүндө” мыйзамы аманаттарды (депозиттерди) коргоо ишинде колдонулбай келет. Бул жагдай депозиттерди коргоо системасына</p>
--	--

	<p>кирген банктарга караганда микрофинансылык уюмдарга көбүрөөк терс таасирин тийгизет.</p> <p>5. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2014-жылдын 2-апрелиндеги №198 «Микрофинансылык компаниялардын жана кредиттик союздардын депозиттерин коргоо системасын колдонууга киргизүү үчүн алдын-ала чараларды көрүү программасын бекитүү жөнүндө» токтомунда микрофинансылык компаниялардын жана кредиттик союздардын депозиттерин коргоо системасын колдонууга киргизүүгө багытталган чаралардын, милдеттердин жана инструменттердин тизмеги белгиленген.</p> <p>6. Ушуга байланыштуу, мындан ары да бул багытта ишти улантууну жана “Банктык аманаттарды (депозиттерди) коргоо жөнүндө” мыйзамга тиешелүү оңдоолорду киргизип, аны микрофинансылык компаниялардын ишине колдонууга киргизүүнү же Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2014-жылдын 2-апрелиндеги №198 токтомунда белгиленгендей эле, депозиттерди коргоо маселесин жөнгө салган микрофинансылык компаниялар үчүн өзүнчө ченемдик акт иштеп чыгууну сунуштайбыз. Ушуну менен катар эле, МФУларга өздүк каражаттарынын эсебинен депозиттерди камсыздандыруу боюнча өзүнчө фонд түзүү маселесин иштеп чыгуу же өз жоопкерчилигин тиешелүү камсыздандыруу компанияларында камсыздандыруу сунушталат.</p>
--	---

Депозиттик продукттарды жайылтууда калк арасында белгиленген тоскоолдуктар жана кыйынчылыктар

Депозиттик продукттарды жайылтууда калк арасында төмөнкүдөй негизги тоскоолдуктар жана кыйынчылыктар белгиленген:

- финансылык институттардын иш өзгөчөлүгүн анчалык түшүнбөстүк (калк депозиттик аманаттарга караганда кредит алууга көбүрөөк артыкчылык беришет);
- акчалай эмес жыйымдарды топтоо;
- МФУлардын жана банктардын сунуштары жөнүндө маалыматтын, ошондой эле тажрыйбанын жоктугу (мында, бүгүнкү күндө иштеп жаткан МФКлардын бири да калкка аманаттарды сактоо боюнча кызмат көрсөтүүлөрүн сунуштабагандыгын эске алуу зарыл).

Бүгүнкү күндө калктын финансылык сабаттуулугу менен МФУлардын буга чейин калк менен иш алып баруу тажрыйбасы ортосунда байланыш бар экендиги талдап-иликтөөлөрдүн жүрүшүндө аныкталды. МФУлардын кардарлары башкаларга караганда финансылык институттардын ар кандай продукттары жөнүндө маалыматтарга ээ жана алар жогору киреше алышат.

Учурда, жыйым топтоо мүмкүнчүлүгүн өркүндөтүүдө негизги тоскоолдук катары калктын финансылык институттарга анчалык ишенбестиги жана жыйым топтоо тажрыйбасынын, ошондой эле МФКлардын аманаттарды сактоо боюнча сунушунун жоктугу саналат, бул финансылык институттардын каражаттарды сактоо инструменттеринин өзгөчөлүгүн түшүнбөстүккө алып келет.

Сурамжылоого катышкандардын көпчүлүгү финансылык институттар менен жыйым топтоого караганда кредиттөө жагында көбүрөөк иш алып барган, бул «жыйым топтоодон – карыз алуу менен жашоого» алып келет. Алсак, калк өз каражаттарын топтоого караганда, күндөлүк керектөөсүн кредит алуу аркылуу канааттандырууну туура көрүшөт.

Сурамжылоону жүргүзүүдө респонденттер акча каражаттарынын аздыгынан улам жыйым топтоо кыйла кыйынга тураарын белдиришкен, бирок ошол эле учурда мал-жандыктарын, автотранспорт сатып алууга инвестицияларды жумшоону же акча каражаттарын үйдө сактоону туура көрүшкөн. Башкача айтканда, жыйым топтоого каражаттар бар болсо да, калк каражаттарды депозиттик эмес формада сактоого артыкчылык беришет.

Эсеп же депозит менен иш алып барган респонденттердин көпчүлүгү бул багытта иш алып баруу тажрыйбасына ээ. Бирок көпчүлүк учурда калк, өзгөчө МФУларга кайрылбаган респонденттер эсеп ачуусуз которууларды күндөлүк эсепке которуу менен алмаштырып алышат. Башкача айтканда, калктын депозиттик продукттардан аз пайдалануусу финансылык институттардын мындай кызмат көрсөтүүлөрдү сунуштай албагандыгынан эмес, калкта МФУлардын жана банктардын сунуштары жөнүндө маалыматтын аздыгы жана иш тажрыйбасынын жетишсиздиги менен түшүндүрүлөт.

Ошентип, калктын жыйым топтоого мүмкүнчүлүгү сыяктуу эле, ага болгон керектөөсү да бар, бирок бул үчүн МФУлардын кызмат көрсөтүү чөйрөсүн кеңейтүү гана эмес, калктын финансылык сабаттуулугун жогорулатуу жагында натыйжалуу чараларды да көрүү зарыл.

Депозиттик продукттарды жайылтууда МФУлар алдында аныкталган тоскоолдуктар жана кыйынчылыктар

Депозиттик продукттарды жайылтууда МФУларда төмөнкүдөй негизги тоскоолдуктар жана кыйынчылыктар белгиленген:

Операциялык тобокелдиктер:

- депозиттерди тартуу үчүн МФУ тиешелүү инфраструктураны түзүүгө тийиш, мында олуттуу операциялык сарптоолор талап кылынат;
- МФУлардын жүгүртүү капиталы менчик ээлеринин салымдарынын жана карыздык каражаттардын эсебинен түзүлөт, мында тартылган каражаттар дайыма туруктуу мөөнөткө ээ, бул тиешелүү жайгаштыруу мөөнөтүн белгилөөнү жеңилдетет. Талап боюнча төлөнүүчү же мөөнөттүү депозиттер сыяктуу альтернативалуу капитал булактарына өтүү МФУлардын ликвиддүүлүк тобокелдигин жогорулатат, демек ликвиддүүлүктү тескөө системасын түзүү үчүн белгилүү бир инвестиция талап кылынат;
- МФУларда тажрыйбанын жана депозит менен иш алып барууда ийгиликтүү натыйжалардын жоктугу аз пайда алууну же болбосо бул ишти жүзөгө ашырууда чыгым тартуулардын келип чыгышын шарттайт;
- МФУ өкүлдөрүнүн калктын депозиттен пайдалануу ниетине олуттуу маани бериши.

Капиталдык тобокелдиктер:

- талап боюнча төлөнүүчү депозиттерди тартуу чаралары белгиленген ченемдерге ылайык келүүгө тийиш. Бирок мындай депозиттерди тартууда МФУлардын чыгымы, мисалы, филиалды техникалык чыңдоого сарптоолор жогорулайт. Бул өз кезегинде, экономикалык ченемдерге ылайык келген шартта, мындай продуктту ишке киргизүүдө олуттуу сарптоолор талап кылынат жана ал пайда алып келбейт;
- тиешелүү деңгээлде техникалык жактан жабдылбашы жана депозиттик продукттар менен иш алып барган квалификациялуу адистердин жоктугу.

Көпчүлүк учурларда респонденттер кредиттөө үчүн анчалык жогору эмес ресурсту талап кылган киреше булагын табууга кызыкдар экендигин, бирок депозит менен иш алып баруу тажрыйбасына ээ болбогондуктан жаңы продукттарга байланыштуу инвестициялоону билбей тургандыгын билдиришкен. Бул фактор депозиттик продукттарды өнүктүрүүгө терс таасирин тийгизиши мүмкүн, ошондуктан МФУлар жөнгө салуу органы тарабынан сунушталган мүмкүнчүлүктөр тууралуу жетиштүү маалымат алып турууга тийиш. Айрым учурларда изилдөө ишине катышкандар, Улуттук банк Башкармасы тарабынан 2015-жылдын 11-мартындагы №16/2 токтому менен кабыл алынган талаптарды, так айтканда МФКлардын уюштуруучуларынан карызга алынган каражаттардын максималдуу чогуу алгандагы өлчөмү МФКнын уставдык капиталынан ашпоого тийиш экендиги жөнүндө талабын анчалык түшүнбөгөндүгүн билдиришкен.

Тажрыйбадан көрүнгөндөй эле, МККлардын МФКга өзгөртүп түзүлүүгө даяр эмес экендиги тастыкталууда, бул иш тажрыйбанын аздыгы жана ийгиликтүү мисалдардын жоктугу менен түшүндүрүлөт. Катышуучулар, МКК ошол эле талаптарды аткаруу менен кеңири кызмат көрсөтүү чөйрөсүнө ээ банкка трансформациялануу, экономикалык көз караштан алганда алда канча пайдалуу экендигин билдиришкен. МФУлардын өкүлдөрүнүн жоопторунан улам, кызматкерлердин мыйзамдуу базаны билүүсүн кошо алганда, алардын кесиптик деңгээлин жогорулатуу зарыл экендиги аныкталган.

Бүгүнкү күндө калктын альтернативалуу жыйым топтоого инвестициялары менен шартталган жыйым топтоо потенциалы бар, бирок экинчи жагынан, жетиштүү маалымат берилбегендигине жана банктык продукттарды пайдалануу тажрыйбасы жоктугуна

байланыштуу тоскоолдуктар аныкталган. Бул жагдай калктын сөз карашын өзгөртүүгө, «карыз алып жашоодон» жыйым топтоого өтүүгө кыйла күч жумшоону талап кылат. Статистикага ылайык коммерциялык банктардын депозиттик базасынын олуттуу бөлүгү Бишкек шаарында, Чүй областында жана башка ири шаарларда топтолгон (депозиттердин жалпы көлөмүнүн 90 пайызынан көбү)².

Дал ошол ири шаарларда депозиттерди тартуунун экономикалык пайдасы банктардын анча жогору эмес ресурстарды издөө стратегиясына таасирин тийгизет. Экономикалык жактан кыйла активдүү региондордо жана шаарларда иш алып баруу менен банктар депозиттин жогорку орто суммасын жана тартууга төмөн чыгаша сыяктуу факторлорду эске алышат.

Айыл жергесинде депозит суммасы орточо болгондуктан, ар бир өзүнчө депозит тартууга чыгаша өтө жогору, анткени ал өзүндө депозиттик кардарларга пайыздарды төлөөнү гана эмес, ошондой эле окутууга, жарнамалоого, ишке тартууга, абройду жогорулатууга жана башка чараларга инвестицияларды камтыйт. Бул факт МФУларды ликвиддүүлүктү колдоо үчүн карыздык каражаттарды пайдаланууга түрткү берет, анткени валюталык тобокелдиктерди хеджирлөөгө кеткен чыгашаларды эске алганда да, кредиторлордон ресурстарды тартууга кеткен суммардык чыгаша чакан депозиттердин ири массасын тартууга кеткен чыгашага караганда төмөн. Эксперттердин пикири боюнча, МФУ үчүн белгиленген суммага карабастан, өлкөнүн региондорундагы ар бир депозитте төмөнкүдөй чыгашалар камтылат:

- маркетингдик чаралар;
- калк үчүн тренингдерди жана окутуу чараларын өткөрүүгө чыгашалар;
- кызматкерлер үчүн тренингдерди өткөрүүгө чыгашалар;
- административдик чыгашалар;
- окутуу, тартуу, продукттарды өнүктүрүү жагында иш алып барган кызматкерлердин эмгек акысына чыгашалар;
 - депозит менен иш алып баруу ишин өнүктүрүү боюнча адистештирилген бөлүмдөрдү түзүү;
 - тобокелдиктерди (операциялык, ликвиддүүлүк) натыйжалуу тескөө системасын түзүү;
 - клиринг/гросс системаларына туташуу;
 - депозиттерди тейлөө үчүн түйүндөрдү түзүү (техника жана маалымат технологиялары менен камсыздоо);
 - башка чыгашалар.

Ошентип, талап боюнча төлөнүүчү эсептерди кошо алганда, депозиттик продукттарды колдонууга киргизүүдө кайсыл болбосун МФУнун ишинде олуттуу операциялык жана капиталдык чышалар келип чыгат, алардын натыйжалуулугу депозиттин орточо суммасынын азайышына жараша төмөндөйт.

² Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, "Статистика"/"Банктык статистика"/" Кыргыз Республикасынын областтарында коммерциялык банктардагы бир мезгилдин акырына карата депозиттер" бөлүгү. 2015-жыл, октябрь айы. Электрондук ресурс: <http://www.nbkr.kg/DOC/07082015/000000000036939.xls>

Сунуш-көрсөтмөлөр

Кыргызстанда акыркы он жыл ичинде МФУ сектору кыйла өнүккөндүгүнө карабастан, жыйым топтоо тажрыйбасы бардык жерде жүрүп жаткандыгы фактысын тастыктоо кыйын. Депозит менен иш алып барган МФУга трансформацияланууга ниеттенген МФУлар мындай жагдайды “чектөөлөр белгиленген” мыйзам талаптарынан жана ченемдерден улам орун алып жаткандыгын түшүндүрүүдө.

Чындыгында, Улуттук банктын талаптары коммерциялык банктарга карата белгиленген талаптарга окшош.

Алсак, «Бай-Түшүм Банкы» ЖАК (2012-жылдын 13-ноябрындагы лицензия) «Бай-Түшүм жана Өнөктөштөр» микрофинансылык компания катары иш алып барган учурда эле, 2011-жылдын сентябрь айынан тартып мөөнөттүү аманаттарды кабыл алуу ишин жүргүзүп, жыл ичинде 86 134 752 сомду (болжолу менен 1,8 млн АКШ доллары) тартууга жетишкен. Мына ушундай көрсөткүчтөр МФК Улуттук банктын күндөлүк талаптарын эске алуу менен аманаттарды тартуу мүмкүнчүлүгүнө ээ экендигин тастыктайт. Ошого карабастан бул мисал, МФК күндөлүк эсеп ачууну кошо алганда, кеңири банктык кызмат көрсөтүүлөрдү сунуштоону камтыган банкка трансформациялануу пайдалуу экендигин айтууга болот. Өз кезегинде, МКК жана МКАларда депозиттик продукттарды колдонууга киргизүү үчүн кыйла ички жана тышкы тоскоолдуктар бар.

Жогоруда белгиленгендерди эске алсак, ченемдик укуктук актыларга өзгөртүүлөрдүн киргизилиши депозиттерди тартууда МФУларга натыйжалуу демилге бербешти мүмкүн. Изилдөө иши көрсөткөндөй, проблема чечилбеген операциялык маселелерде камтылышы мүмкүн, анткени майда депозиттерди мобилдештирүү олуттуу сарптоолорго алып келет, ал эми аманаттарды кабыл алуу процесси – чакан МФУлар үчүн өтө эле кымбат каржылоо түрү болуп саналат. Мында, ири аманатчыларга багыт алууда белгилүү бир инфраструктура жана отчет берүү талаптарына жооп берүү зарыл, бул МФУлар үчүн кыйла жогору сарптоолорду талап кылган чара болуп саналат.

Бул маселени чечүү үчүн, биринчи кезекте, ФКМдерден олуттуу сарптоолорду талап кылган калктын финансылык сабаттуулугун жогорулатуу боюнча комплекстүү чараларды кошо алганда, калктын финансы секторуна ишенимин жогорулатуу боюнча чараларды системалуу түрдө жүзөгө ашыруу зарыл. Мындай жагдайды төмөнкү учурларда жакшыртууга болот, эгерде: 1) калк өз финансылык каражаттарын туура тескөөгө жетишсе, 2) МФУлардын депозиттерди тартуу боюнча чаралар наркы төмөндөсө.

Депозиттерди тартуу жагында МФУ секторун натыйжалуу өнүктүрүү үчүн төмөнкүлөрдү жүзөгө ашыруу максатка ылайыктуу болуп саналат.

1. МФУлардын көпчүлүгү өзгөчө кредиттөөнүн жөнөкөй эсепке алуу системасына жана финансылык институттардын милдеттенмелерин тескөө жагында канааттандырбаган билимге ээ. Маалымат системасына, отчеттуулук, менеджмент тажрыйбасына жана башка ишкердик аспектерине карата минималдуу талаптарды жогорулатуу зарыл.

2. Кардарлардын каражаттарын жоготуу проблемалары дале кездешкен өнүккөн банктык системанын иш тажрыйбасын эске алсак, чакан МФУлардын ишинде олуттуу тобокелдиктер орун алышы мүмкүн. Кардарлардын депозиттери менен иш алып барууда келип чыгышы ыктымал болгон проблемалар бүтүндөй финансы системасын терс кабыл алышы мүмкүн.

3. Калктын финансылык сабаттуулугун жогорулатуу жана жыйым топтоо артыкчылыктары жөнүндө иш-чараларды киргизүү зарыл. Бул проблема – депозиттерди өнүктүрүүдө негизги тоскоолдук жараткан фактор болуп саналат жана ал өзгөчө көңүл бурууну талап кылат.

4. Калкка депозиттерди коргоо системасы, системанын иш ыкмалары жана шарттары жөнүндө кеңири маалымат берүү зарыл. Иликтөө ишинин жыйынтыгы боюнча финансы системасына карата ишенбөөчүлүктү шарттаган негизги фактор катары – өз салымдарынан ажырап калуу коркунучу саналат. МФУлардын сурамжылоого катышкан өкүлдөрү аманаттарды тартуу шарттарынын бири катары депозиттерди коргоо системасы жөнүндө кеңири маалымат берүү зарыл экендигин белгилешкен.

Биз ченемдик укуктук актыларга өзгөртүүлөрдү киргизүүсүз, бардык финансылык институттарды ишке тартуу менен калк үчүн жыйым топтоону өнүктүрүүнүн кеңири программасын түзүүнү сунуштайбыз. Финансылык институттарды ишке тартууну өзгөчө иштөө шарттарын, капиталдан, салык алуудан пайдалануу мүмкүнчүлүгүн ж.б. түзүүнүн эсебинен демилгелөөгө болот. Мында, ошол финансылык институттардын кыйла арзан ресурс катары алардын депозиттик базасын өнүктүрүү жагында түздөн-түз кызыкдар экендигин эске алуу зарыл.

Мыйзамдардагы алгылыктуу жана терс өзгөрүүлөр (анын ичинде талдап-иликтөөгө алынган Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2014-жылдын 2-апрелиндеги №198 “Микрофинансылык компаниялардын жана кредиттик союздардын депозиттерин коргоо системасын колдонууга киргизүү үчүн алдын-ала чараларды көрүү программасын бекитүү жөнүндө” токтому) таблицанын “Мыйзамдарга киргизилген өзгөртүүлөрдүн Кыргызстандын финансы рыногуна тийгизген таасирине талдап-иликтөөлөр” бөлүгүндө чагылдырылган.

Бул изилдөөнүн жыйынтыгында, депозит базасынын өсүш потенциалы бар экендигин, ошондой эле калктын мүмкүнчүлүгү жана керектөөсү байкалгандыгын белгилеп кетүү зарыл, бирок колдонуудагы мыйзамдарга өзгөртүүлөрдү киргизүү калк арасында “карыз алып жашоодон” жыйым топтоо тажрыйбасына өтүүнүн натыйжалуу ыкмасы болуп саналбайт.